

Квартальне опитування підприємств

№ 2 (12)
Травень 2005

- Агрегований показник перспектив промисловості зріс з $-0,16$ січні до $0,01$ у травні.
- Очікування менеджерів щодо майбутніх змін загальноекономічної ситуації суттєво покращилися.
- Уповільнення зростання виробництва в I-му кварталі було меншим, ніж очікували менеджери.
- В II-му кварталі менеджери прогнозують суттєве зростання виробництва.
- В II-му кварталі менеджери очікують збільшення кількості нових замовлень.
- В I-му кварталі готовність банків надавати кредити збільшилась, а прийнятність кредитів для підприємств продовжувала зменшуватися.
- Частка менеджерів, що вважають регуляторний клімат перешкодою зростання виробництва, після суттєвого скорочення в січні, не змінилась.
- В II-му кварталі менеджери очікують продовження зростання цін на сировину та цін реалізації.

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

У цьому числі представлені результати опитування 18-30 квітня 2005 року

Показник: Q1'05 до Q4'04

Очікування: Q2'05 до Q1'05

Діловий клімат: оцінка квітень 05, очікування на 6 місяців

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Агрегований показник перспектив промисловості

Агрегований показник перспектив промисловості зріс. Його значення в квітні збільшилось на 17 пунктів порівняно до січня (з $-0,16$ до $0,01$). Це відбулося завдяки суттєвому покращенню виробничих планів підприємств на наступні 3 місяці (див. Виробничі показники). Запаси нереалізованої продукції зросли, але значення цього індексу продовжує бути від'ємним. Третій компонент Агрегованого показника — оцінки портфеля замовлень — практично не змінився й залишається низьким.

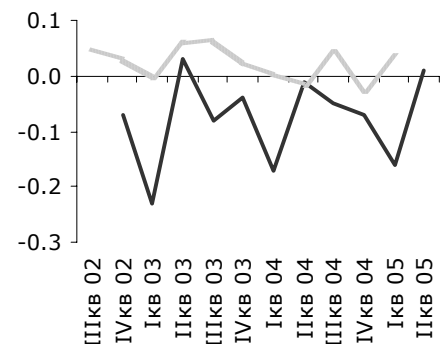
Діловий клімат

Оцінка ділового середовища керівниками підприємств не змінилась та є низькою. Значення відповідного індексу в січні становило $-0,28$, а в квітні — $-0,30$. Це характеризується сезонною тенденцією: за весь період проведення спостережень, фіксується погіршення оцінки ділового середовища в IV-му кварталі порівняно до III-го, та утримання такої ж оцінки й в I-му кварталі року. Це характерно для підприємств всіх галузей промисловості, форм власності та розмірів. Крім того, чим менше підприємство, тим гірші оцінки ділового середовища.

В той же час, очікування щодо змін ділового середовища суттєво покращились. Індекс очікуваних змін ділового середовища зріс з $0,0$ в січні 2005 року до $0,18$ у квітні 2005 року. Вперше з липня 2002 року цей показник має таке високе значення та тенденцію до збільшення. Зростання відбулося за рахунок суттєвого збільшення частки менеджерів, що очікують позитивні зміни (з $19,1\%$ до $29,8\%$) та, суттєвого зменшення частки "песимістів" (з $23,6\%$ в січні до $15,8\%$). Вже традиційно, найгірші очікування у малих підприємств ($-0,08$), а найкращі — у великих ($0,35$).

Як показує досвід моніторингу ділових настроїв, цей показник бізнесових очікувань не має суттєвої сезонної залежності від попиту та інших, суто економічних факторів, оскільки він більшою мірою відображає політичну кон'юнктуру та довіру бізнесу до влади. Тому його зростання зараз очевидно свідчить про кредит довіри новій владі, й проте, що саме із нею пов'язують свої надії на краще підприємства.

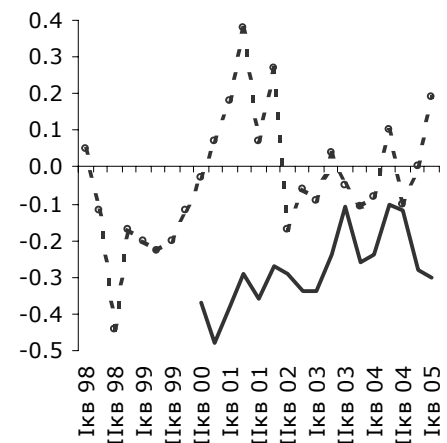
Агрегований показник перспектив промисловості

— Агрегований показник перспектив промисловості

- - - Індекс промислового виробництва

Індекси ділового середовища

— Поточна ситуація

- - - "Ділові очікування"

Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультаций
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 228-6342
Факс (+38044) 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
<http://www.ier.kiev.ua>

Регуляторний клімат

Частка менеджерів на думку яких, регуляторний клімат є суттєвою перешкодою розвитку бізнесу, не змінилась порівняно до січня, й становить 23,6%. В той же час, занепокоєння викликає суттєве зростання одного з компонентів, комбінованого показника "несприятливий регуляторний клімат" — часті зміни законодавства. Частка підприємств, які відмічають в якості перешкоди "часті зміни в законодавстві" збільшилась з 5,0% до 13,1%, що свідчить про зростання непередбачуваності в підприємницькому середовищі. (див. Перешкоди виробництву).

Клімат на ринку запозичень

Клімат на ринку запозичень характеризується, з одного боку, збільшенням пропозиції банківських кредитів. Частка менеджерів, які вважають, що банки готові надати кредити такому підприємству, як їхнє, зросла з 47,7% до 58,3% у випадку короткострокових кредитів. Для довгострокових кредитів відповідний показник збільшився з 29,4% до 35,9%.

Разом із цим, доступність кредитів для підприємств, на думку опитаних, не збільшилась, а навпаки, навіть зменшилась. Зокрема, ставки кредитів досить високі, вважають менеджери підприємств: високі кредитні ставки в списку перешкод зростання виробництва перемістилися з 8-го на 5-те місце (див. Перешкоди виробництву). Окрім того, інший показник клімату на ринку запозичень — а саме готовність підприємств брати кредити — для короткострокових запозичень не збільшилась, а для довгострокових кредитів зменшилась. Так, частка менеджерів, які погоджуються з думкою, що їхнє підприємство може взяти коротко строковий кредит в січні 2005 року становила 33,6%, в квітні — 35%. Для довгострокових кредитів відповідний показник дорівнював в січні 20,4%, а в квітні скоротився до 14,6%.

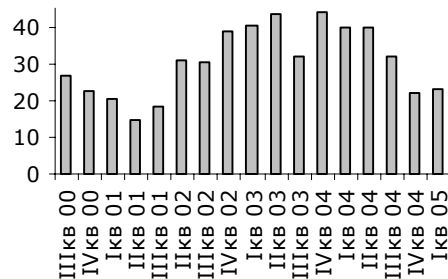
ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ

Як і очікували керівники підприємств, в I-му кварталі темпи росту виробництва зменшилися, але ситуація не була настільки негативною, як прогнозували менеджери. Хоча *індекс виробництва* в I-му кварталі 2005 року зменшився порівняно до IV-го кварталу 2004 року (з 0,06 до -0,06) та отримав від'ємне значення (що означає, що частка підприємств, де виробництво зросло), проте його значення є більшим, ніж значення *індексу очікуваного виробництва* на I-й квартал (-0,18). Зменшення *індексу виробництва* спостерігається кожного року в цей період й є результатом дії сезонної тенденції до уповільнення економічної активності в зимові місяці. А ось той факт, що уповільнення активності було меншим, ніж очікували, є позитивним сигналом, що може свідчити про призупинення, та можливий злам тенденції до зменшення темпів промислового виробництва, яка фіксувалися з середини минулого року.

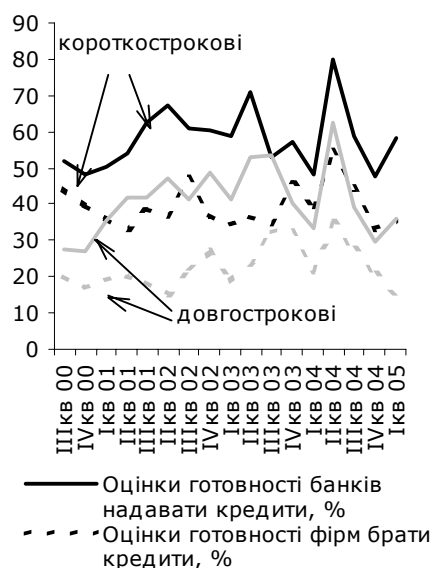
Найвище значення *індексу виробництва* третій квартал поспіль зафіксовано для легкої промисловості (0,14). Найнижче значення було в промисловості будівельних матеріалів (-0,35). Про скорочення виробництва повідомляли керівників підприємств усіх розмірів, за виключенням найбільших — у групі підприємств з кількістю працюючих більше 1000, частка "зростаючих" перевищувала частку "падаючих" (0,17). У групі приватних підприємств *індекс виробництва* був найвищим, порівняно до приватизованих та державних (0,01 до -0,11 та -0,13).

В II-му кварталі підприємства планують суттєво активізувати економічну активність. *Індекс очікуваного виробництва* на наступний квартал зріс з -0,18 (на I-й квартал) до 0,41 (на II-й квартал). Кожне друге підприємство (51,0%) планує збільшити обсяги виробництва у II-му кварталі порівняно до I-го і лише 9,9% мають наміри скоротити виробництво.

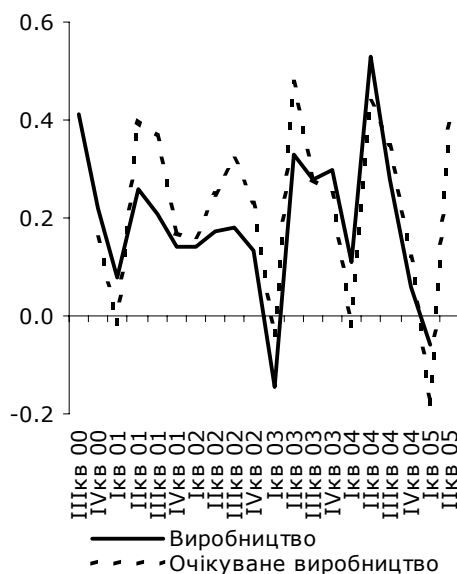
Несприятливий регуляторний клімат, % підприємств

Клімат ринку запозичень

Індекси виробництва

Зростання *індексу очікуваного виробництва* зафіксовано в усіх галузях промисловості. Зі збільшення розміру підприємства зростає оптимізм менеджерів: *індекси очікуваного виробництва* для малих, середніх та великих підприємств дорівнюють, відповідно 0,35, 0,40, 0,48. Серед підприємств різної форми власності, приватизовані підприємства мають найбільш оптимістичні виробничі плани: *індекс очікуваного виробництва* дорівнює 0,44, тоді, як для державних та приватних підприємств відповідні значення становлять 0,29 та 0,36.

Попит, реалізація, нові замовлення

Продовжуються негативні тенденції щодо зменшення внутрішнього попиту, які спостерігалися з травня 2004 року. Скорочення обсягів виробництва було зумовлено зменшенням попиту. Підприємства відмічали зменшення кількості нових замовлень. *Індекс нових замовлень* зменшився з 0,08 у IV-му кварталі 2004 року до 0,04 у I-му 2005 року. *Індекс продаж* за той же період зменшився з 0,09 до -0,09. Проте слід зазначити як позитивний факт, що зменшення попиту було, меншим, ніж очікували керівників підприємств на самому початку року. Частка менеджерів, які оцінюють портфель замовлень, як нормальний, становить 33,1%.

На загальному фоні зменшення попиту, виключеннями є легка промисловість, де частка підприємств на яких нових замовлень надійшло більше, суттєво перевищила частку підприємств, де кількість нових замовлень скоротилась (0,42).

Менеджери очікують, що всі показники попиту в II-му кварталі суттєво покращаться. Менеджери промисловостей будівельних матеріалів та обробки деревини найбільш оптимістичні щодо отримання нових замовлень в II-му кварталі (відповідно 0,60 та 0,44). Найбільш песимістичними є менеджери легкої та важкої промисловостей (відповідно 0,13 та 0,16).

Перешкоди зростанню виробництва¹

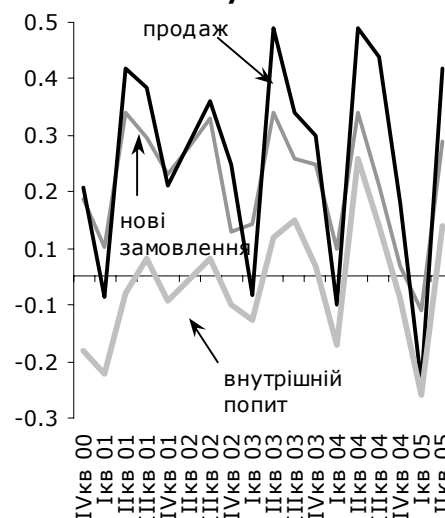
Основними перешкодами зростання виробництва продовжують бути низький попит, податковий тягар та проблема ліквідності. Порівняно до IV-го кварталу дві останні перешкоди помінялися місцями у списку: важливість податкового тягара зросла (+9,4%), а ось проблеми ліквідності, фінансові проблеми стали дещо менше актуальними для підприємств (-9,5%).

Четверте місце в списку перешкод зростанню виробництва четвертий квартал посідає високий конкурентний тиск, важливість якого, на думку опитаних, навіть зросла в I-му кварталі 2005 року порівняно до IV-го кварталу 2004 року.

Слід зазначити стрімке зростання важливості такої проблеми, як високі кредитні ставки. Частка підприємств, які вказували, що це є перешкодою до зростання виробництва, збільшилась з 21,2% до 30,7%, а ранг проблеми зріс з 8-го до 5-го. Разом із цим, респонденти говорять про проблеми із доступом до кредитів (абсолютне значення цієї перешкоди та її ранг також зросли).

Частка підприємств для яких несприятливий регуляторний клімат є перешкодою до зростання виробництва практично не змінилась. Хоча занепокоєння викликає суттєве зростання одного з компонентів цього комбінованого показника. Зокрема, частка підприємств, які відмічають в якості перешкоди часті зміни в законодавстві збільшилась з 5,0% до 13,1%, що свідчить про

Внутрішній попит: індекси очікувань

Перешкоди зростанню виробництва

	Q3 04	Q4 04	Q1 05	Q1 05 до Q4 04
Низький попит	57,6	65,5	56,9	-8,6
Податковий тягар	54,9	41,7	51,1	+9,4
Проблеми ліквідності	11,7	47,1	37,6	-9,5
Високий конкурентний тиск	44,0	33,1	35,4	+2,3
Високі ставки кредитів	23,7	21,2	30,7	+9,5
Брак сировини	29,5	33,1	27,0	-6,1
Несприятливий регуляторний клімат	31,8	22,2	23,6	+1,4
Високий регуляторний тиск	26,5	15,8	15,0	-0,8
Зміни в законодавстві	7,4	5,0	13,1	+8,1
Корупція	2,3	2,9	0,4	-2,5
Відсталі технології	18,7	21,9	21,2	-0,7
Брак кваліфікованих працівників	15,2	12,6	13,9	+1,3
Доступ до кредитів	5,8	6,5	9,1	+2,6
Нестабільна політична ситуація	4,7	10,1	4,0	-6,1
Брак виробничих потужностей	7,4	4,3	3,6	-0,7
Проблеми з енергозабезпеченням	2,7	3,2	1,8	-1,4

¹ З жовтня 2002 року змінено методологію підрахунку рейтингу показника "несприятливий регуляторний клімат". Замість однієї загальної категорії "несприятливе регуляторне середовище" використовуються три фактори, а саме (1) високий регуляторний тиск, (2) часті зміни в законодавстві, та (3) корупція. Таким чином, загальний показник "несприятливий регуляторний клімат", відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих вище факторів.

зростання непередбачуваності в підприємницькому середовищі. Після закінчення "помаранчевої революції", політична ситуація в країні стабілізувалася. Частка респондентів, які вважають, що нестабільна політична ситуація є перешкодою до зростання виробництва, зменшилась з 10,1% до 4,0%.

Завантаження виробничих потужностей

Як звичайно, зміни *індексу завантаження виробничих потужностей* та *індексу очікуваних змін завантаження виробничих потужностей* майже співпадають зі змінами *індексів виробництва* та *очікуваних змін виробництва*. Так, значення *індексу завантаження виробничих потужностей* зменшилось з 0,01 до -0,10. 41,3% підприємств інформують про надлишкові виробничі потужності В II-му кварталі менеджери очікують на зростання випуску та, відповідно, планують збільшити використання виробничих потужностей: значення *індексу очікувань* становить 0,26.

Запаси

Частка менеджерів, які оцінювали запаси сировини та матеріалів, як низькі, хоч і залишається досить великою, але все ж зменшилась з 59,2% в січні до 47,2% в квітні. Проте проблеми з сировиною залишаються актуальними для підприємств. *Індекс запасів сировини* зменшується другий квартал поспіль: з -0,27 (жовтень 2004 року), -0,29 (січень 2005 року) та -0,37 (квітень 2005 року). Це відбувається за рахунок зростання частки фірм, які скорочували запаси і спостерігалось для підприємств усіх галузей. Найбільш суттєве скорочення запасів сировини та матеріалів знову зафіксовано для підприємств деревообробки (-0,56) та поліграфії (-0,55).

Проте в II-му кварталі 2005 року підприємства очікують на злам цієї тенденції: 23,0% планують збільшити запаси сировини та матеріалів, а 48,7% — принаймні не зменшувати, *індекс очікувань* дорівнює -0,05.

В I-му кварталі 2005 року запаси готової продукції зменшувалися так само, як і в IV-му кварталі 2004-го: *індекс запасів готової продукції* дорівнював, відповідно, -0,22 та -0,24. Найменше значення індексу було зафіксовано для підприємств харчової промисловості (-0,43). Частка підприємств, які оцінювали запаси готової продукції як низькі, становить 35,5%.

Прискорення зменшення запасів готової продукції буде продовжуватися в II-му кварталі: *індекс очікувань* зменшився з -0,29 до -0,35.

Зайнятість

На фоні зменшення темпів зростання виробництва, другий квартал поспіль спостерігається тенденція до зменшення зайнятості. Значення *індексу зайнятості* становить -0,15. Частка менеджерів, які вважають, що рівень зайнятості на підприємстві завищений для наявних обсягів виробництва, зросла з 4,1% до 7,7%.

В II-му кварталі, плануючи наростити випуск продукції, підприємства прогнозують суттєве уповільнення темпів скорочення зайнятості. Значення *індексу очікувань* близьке до нуля (-0,05). Ця тенденція спостерігається для підприємств усіх галузей.

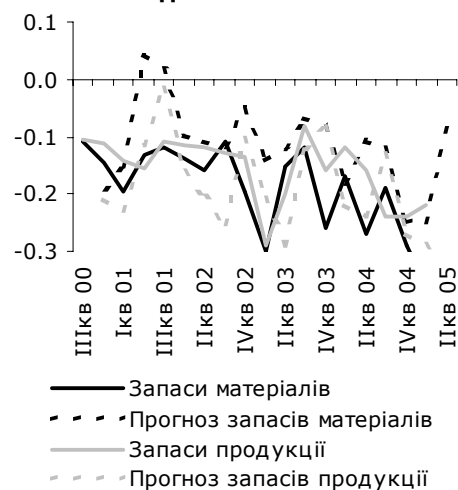
Частка підприємств, де все ще є працівники в вимушених відпустках, після зростання у IV-му кварталі 2004 року, скоротилась з 15,1% до 6,2%. Значення відповідного індексу близьке до нуля. Протягом II-го кварталу не очікується суттєвих змін цього показника.

На думку, менеджерів, труднощі при пошуку кваліфікованих кадрів суттєво зросли. Це стосується як кваліфікованого, так і не кваліфікованого персоналу. Значення відповідних індексів

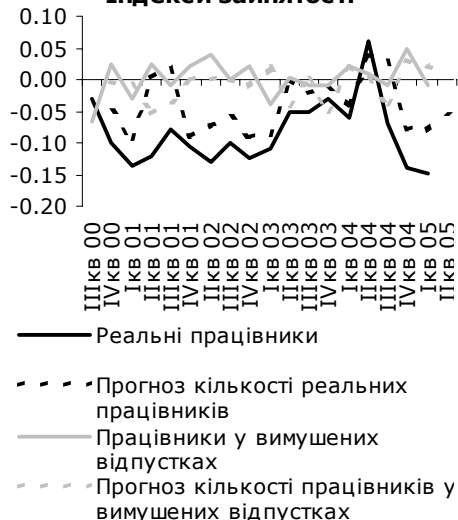
Індекси завантаження виробничих потужностей та Індекси виробництва

Індекси запасів

Індекси зайнятості

збільшилися з 0,52 до 0,62 (кваліфіковані працівники) та з -0,01 до 0,2 (некваліфіковані працівники).

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Ціни

Ціни сировини і матеріалів, а також ціни готової продукції продовжували рости ще більшими, ніж наприкінці 2004 року, темпами. Порівняно до IV-го кварталу, *індекс цін сировини* зріс з 0,62 до 0,72, а *індекс цін реалізації* — з 0,29 до 0,37.

В II-му кварталі менеджери очікують на продовження зростання цін. Це стосується як цін реалізації, так і цін сировини. Хоча, слід зазначити, що в випадку цін сировини, *індекс очікувань* на II-й квартал, порівняно до відповідного показника на I-й, є меншим (0,31 до 0,41), а *індекс очікуваних цін реалізації* практично не змінився (0,22 до 0,24).

Прибутковість

Зменшення виробництва звичайно вплинуло на фінансові результати підприємств. Як і очікували менеджери, минулого кварталу *індекс прибутковості* зменшився з -0,06 до -0,18. Що означає збільшення превалювання підприємств, що погіршили фінансові результати, над тими, хто їх поліпшив. 38,8% опитаних вказали на погіршення фінансових результатів, у 42,1% підприємств вони не змінилися і лише 19,0% керівників підприємств зазначили, що фінансові результати підприємства покращилися.

Від'ємне значення *індексу прибутковості* спостерігалось у всіх галузях промисловості. Найсуттєвіше погіршення ситуації відбулося на підприємствах промисловості будівельних матеріалів (-0,53). В II-му кварталі менеджери, плануючи зростання виробництва, очікують й покращення фінансових результатів. Значення *індексу очікуваної прибутковості* додатне й дорівнює 0,15.

Бартер

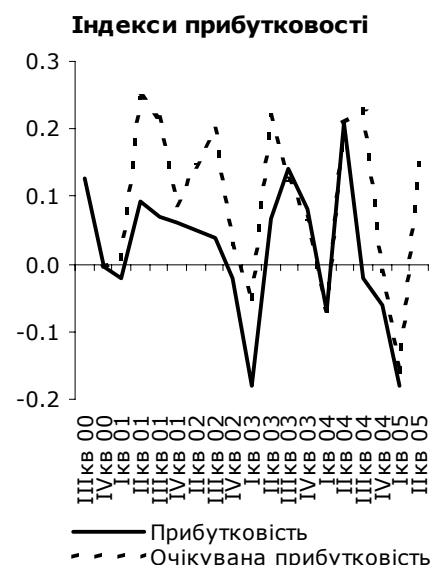
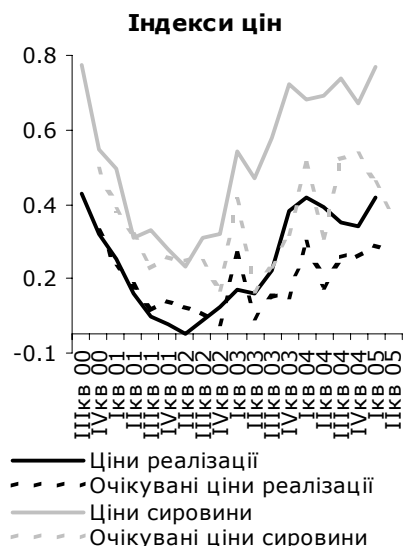
Частка підприємств, де використовується бартер скоротилася 10,4% до 4,7%, що означає — бартер, як явище в промисловому секторі, практично зник. *Індекси бартеру та очікуваного бартеру* близькі до нуля, вказуючи на відсутність змін щодо обсягу бартерних операцій.

Заборгованості

Індекс дебіторської заборгованості практично не змінився порівняно до IV-го кварталу 2004 року й становить -0,12. В той же час, *індекс кредиторської заборгованості* зріс з -0,14 до -0,09, що свідчить про уповільнення темпів скорочення заборгованостей. За прогнозами менеджерів, протягом II-го кварталу підприємства намагатимуться зменшувати заборгованості. *Індекси очікувань* щодо дебіторської і та кредиторської заборгованостей дорівнюють 0,20.

Порівняно до січня, частка підприємств, які мають податкову заборгованість, практично не змінилась: 15,1% в січні та 15,4% в квітні. В той же час, частка підприємств, які скорочували цю заборгованість, зросла з 45,2% в січні до 54,8% в квітні.

Частка підприємств, де існує заборгованість із заробітної платні, зменшилась з 20,1% до 14,5%. З тих підприємств, які мають цю заборгованість, 32,5% підприємств вказали на скорочення, а 40,0% на зростання заборгованості. Протягом II-го кварталу темпі скорочення заборгованості із зарплати збільшуватимуться. *Індекс очікуваних змін заборгованості із заробітної платні* дорівнює -0,06.

КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК²

На думку керівників підприємств, конкретний тиск з боку вітчизняних виробників дещо посилюється: значення *індексу конкурентного тиску* з боку українських виробників зросло з 0,32 у IV-му кварталі 2004 року до 0,36 у I-му кварталі 2005 року. Це спостерігалось в машинобудуванні, деревообробній та харчовій промисловості. На думку менеджерів підприємств важкої, легкої промисловостей та поліграфії конкурентний тиск зменшився. А керівники промисловості будівельних матеріалів не відчули змін.

На відміну від тиску з боку вітчизняних виробників, тиск з боку виробників Росії/СНД та з боку інших іноземних виробників, на думку менеджерів, послабшав. Значення індексів зменшилися, відповідно, з -0,49 до -0,66 та з -0,60 до -0,76.

Додаток 1: Методологія

Всі індекси рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 - якщо він не змінився і -1 - якщо зменшився. Наприклад, якщо із 100 респондентів 20 вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде — -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, де зросло виробництво, є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилося. Кожний індекс більший за +0,09 або менший за -0,09, є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%.

Агрегований показник перспектив промисловості (*industrial confidence indicator*), розраховується як середнє арифметичне *індексів очікуваних змін виробництва, оцінки обсягу нових замовлень та оцінки запасів продукції* (останній, зі знаком мінус).

За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку індексів та за повними даними дослідження звертайтеся до Оксани Кузяків kuziakiv@ier.kiev.ua.

Додаток 2: Характеристики вибірки

Кількість працюючих, %		Галузі промисловості, %	
	Q1'05		Q1'05
Менше 50	29,3	Важка ⁴ промисловість	9,4
51 — 250	41,3	Машинобудування	27,5
251 — 500	14,1	Обробка деревини	6,9
501 — 1000	8,7	Будівельні матеріали	7,2
Більше 1000	6,5	Легка промисловість	12,0
Регіони, %		Харчова промисловість	25,7
Львів	27,2	Поліграфія	8,3
Київ	30,8	Інше	2,9
Харків	32,6		
Одеса	9,4		

² Методологія обрахунку цього індексу подібна до інших. Шкала: -1 - немає або низький тиск, 0 - помірний тиск, 1 - високий тиск.

³ До важкої промисловості ми відносимо металургію, хімічну та нафтохімічну та паливну промисловості.

Індекс конкурентного тиску з боку українських виробників

Галузь	Q3'04	Q4'04	Q1'05
Важка пром.	0,39	0,46	0,38
Машинобуд.	-0,08	-0,12	0,01
Деревообробна	0,17	0,28	0,39
Будматеріали.	0,23	0,40	0,39
Легка пром.	0,44	0,47	0,39
Харчова пром.	0,61	0,62	0,65
Поліграфія	0,48	0,55	0,40